

ПРО ГОТОВНІСТЬ УЧНІВ ДО САМОНАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ГРУПИ

Данная статья посвящена вопросам рассмотрения самостоятельной работы учащихся, имеющей место при условиях организации ее в группе, которой предшествует

выполнение ряда разных типов учебных действий. указывается необходимость наличия высокой мотивации учения, рассматриваются компоненты готовности к осуществлению самообучения.

This article is devoted to the questions of investigation of pupils' self-work which takes place at the conditions of its organization in group. Before its realization different types of learning conditions take place. The necessity of high motivation is proved, different components of readiness to the fulfillment of self-work are investigated.

Освіта має забезпечити не тільки повноцінний особистісний, соціальний та культурний розвиток дитини, а і готовність до подальшого розвитку і до самоосвіти. Останній компонент змісту освіти особливо важливий для динамічно розвиваючогося сучасного суспільства, в котрому кожен повинен вміти самостійно оцінювати себе, самостійно приймати рішення та визначати зміст своєї діяльності, а також знаходити засоби її реалізації. Саме тому процес навчання в наші дні перебудовується таким чином, щоб забезпечити можливість здійснювати ефективну самостійну роботу та безперервну освіту. Але що стосується механізмів реалізації самостійної роботи школярів, на різних її етапах зустрічається ряд недоліків, які потребують більш ретельного вивчення.

Якщо говорити про самостійну роботу в практичному плані, то в індивідуальному аспекті їй приділяється невелика частка уваги, а що стосується її групового варіанта, то він зустрічається досить рідко. Але ж уміння працювати в групі вкрай важливе, так як людина живе в суспільстві, спілкується в колективі, здійснюючи спільну діяльність, а невміння працювати разом негативно відіб'ється на результатах роботи колективу в цілому.

Немає необхідності зазначати, що самостійна робота повинна бути включена в усі види учбових планів, рівномірно розподілена по всім видам мовної діяльності. На початковому

етапі (відтворюючий та реконструктивно-варіативний (то самостійної роботи) вчитель відбирає матеріал, працює з ним, визначає ціль засвоєння, дає необхідний інструментарій по мрі формування самостійності (евристичний, творчий (то самостійної роботи) - всі ці дії виконуються учнем. Важливо також відзначати, який тип самостійної роботи проводиться, визначити її вид. Потрібно відводити більше часу на організацію групової самостійної роботи, так як група є тією середою, котра мотивує, стимулює учня.

Групова взаємодія збагачує знаннями та вміннями, як спеціальними, так і загальними діями; слугує формуванню самоконтролю і самооцінки. Для виконання самостійної діяльності треба формувати три компоненти готовності (психологічний, комунікативний, методологічний) в їх взаємозв'язку. А ціллю самостійної роботи є формування самостійної особистості. В той же час вчителю необхідно готувати школярів до сумісної діяльності шляхом спеціальної організації учбової діяльності. Навчаючи самостійності, ми допомагаємо учням стати суб'єктом учбової діяльності, усвідомлювати та управляти нею.

Як відомо, ціллю навчання іноземним мовам в середній школі є формування комунікативної компетенції, яка включає в себе лінгвістичну, соціокультурну і учбову. Учень оволодіває такими навичками та вміннями, які б дали можливість здійснювати самостійну роботу, займатися самонавчанням іноземної мови.

Самонавчання – це самостійна учбова діяльність. Вона виникає та направляється учбово-пізнавальною мотивацією. Оволодіння ІМ в основному мотивується зовнішніми факторами. Але ж ефективність самонавчання та самостійної роботи залежить від сформованості внутрішньої мотивації, котра підрозділяється Г. В. Роговою на комунікативну, лінгвопізнавальну та інструментальну. Активізація внутрішньої мотивації повинна виконуватися шляхом одночасного формування усіх трьох її різновидів в їх єдності та взаємозв'язку. Важливо також формувати в учнів вміння самостійно

мотивувати свою діяльність (зацікавлюватися, розуміти необхідність виконання її, вбачати важливість діяльності та її результатів особисто для себе).

Для виконання самостійної пізнавальної діяльності необхідно вміння виконувати вправи різного типу; при цьому потрібною є постановка їх проблемного характеру, що слугує активізації пізнавальної діяльності. В залежності від типу вправ, виконавцю треба володіти певними діями. Першими в ланцюгу розв'язання складності стоять репродуктивні дії, що є першою ланкою до вміння вирішувати власне продуктивні завдання.

Але дії для реалізації *репродуктивних та умовно-мовних* задач не завжди цінно значимі для учня. При їх виконанні учень вдосконалює техніку виконання різних операцій. Діапазон значення ним учбової ситуації досить обмежений. Увага фіксується на окремих деталях операції, немає способу дії в цілому, тим більше самостійного її будування.

Дії, що приймаються для вирішення *мовних, продуктивних* задач, співвідносяться учнями з ціллю наступної дії і пізнавальної задачі в цілому. Тому зміст кожної дії учня усвідомлюється учнем та отримує особистісне значення. Виконуючи такі дії, виконавцю співвідносить результат, що планується з дією, що відбувається. Результат, що отримується у процесі навчання, виступає у вигляді нового знання, нового способу дії.

Для виконання самостійної діяльності слід навчитися регулювати свою пізнавальну діяльність, тобто, визначати ціль, робити відбір умов відносно до нової поставленої задачі, оцінювати отримані результати та коригувати свою діяльність у разі необхідності.

Здатність учня коригувати дії, що він виконує, вказує на наявність самоконтролю, котрий повинен відбуватися не тільки по закінченню роботи, а і у процесі діяльності для запобігання помилці. Існують дві форми самоконтролю: зовнішня (що усвідомлюється) та внутрішня (автоматична). В умовах школи нове формування внутрішнього самоконтролю є проблематичним, можливе формування тільки його елементів. При навчанні іноземній мові вчителю слід формувати

самоконтроль не тільки мовною, а і учбовою діяльністю в оволодінню іноземною мовою в цілому. Щоб навчитися самоконтролю, школярам слід усвідомлювати контроль вчителя та взаємоконтроль як об'єктивні явища педагогічного процесу. М. Є. Брейгіна пропонує такі етапи формування самоконтролю:

- навчитися розуміти та приймати контроль вчителя;
- навчитися спостерігати та аналізувати учбову діяльність своїх товаришів;
- навчитися виконувати самоспостереження своєї учбової діяльності, аналіз та корективку.

При формуванні самоконтролю вчителю важливо враховувати принцип посиленості та доступності. Спочатку слід давати установку на один з аспектів мови: (фонетика, лексика, граматики), поступово задача ускладнюється до двох-трьох аспектів одночасно і в кінцевому результаті контроль учнів спрямовується не тільки на мовне оформлення, але і на зміст продукту мовної діяльності.

Так, самостійна діяльність має на меті довести високу мотивацію, особливо внутрішню, уміння самостійно виконувати всі типи вправ, в першу чергу, творчі та продуктивні уміння здійснювати самоконтроль та самооцінку.

Готовність до виконання самостійної учбової діяльності характеризується рядом взаємопов'язаних та взаємозалежних компонентів: психологічний компонент (мотивація, відношення до даної діяльності, інтелектуальні можливості та здібності, вольовий потенціал, саморегуляція); комунікативний компонент (комунікативна компетенція); методологічний компонент (оволодіння способами та прийомами самостійної діяльності, вміння орієнтуватися в цій діяльності, знання особливостей її реалізації).

В залежності від сформованості комплексу цих компонентів виділяють три ступеня готовності:

- 1) готовність до копіювальної діяльності (спостерігається досить низький рівень саморегуляції, форма засвоєння дій усвідомлене копіювання дій вчителя, виконання вправ під його керівництвом);

2) готовність до діяльності, де спостерігається середній рівень саморегуляції, засвоєння сумісно з вчителем, використання засвоєних прийомів в аналогічних умовах діяльності;

3) готовність до власне самостійної діяльності (перевага внутрішньої мотивації, високий рівень саморегуляції, самостійне виконання мовних вправ, використання засвоєних прийомів у нових, не аналогічних умовах діяльності).

Невід'ємною від контролю (про що мова йшла вище) є оцінка і самооцінка. Шлях формування її схожий з самоконтролем: оцінка вчителя – взаємооцінка – самооцінка. Тут необхідно дотримуватися такої послідовності необхідних дій:

1. Вчитель знайомить учнів з критеріями оцінки.
2. Виставляючи оцінку, пояснює її, виходячи з критеріїв.
3. Учні оцінюють один одного, спираючись на вказані вчителем критерії.
4. Учень сам оцінює свою діяльність.

Для успішної сформованості готовності до самонавчання необхідна правильна організація учбової діяльності. Вона будується з урахуванням потреб самих учнів в оволодінні духовними багатствами людей з постановкою перед ними учбової задачі, вирішення котрої потребує експериментування з матеріалом, котрий засвоюють учні. Завдання вчителя полягає в допомозі школярам стати суб'єктами учбової діяльності, тобто самим визначати цілі, вибирати засоби, коригувати, оцінювати, нести відповідальність за свої дії та результат.

Особливої уваги заслуговує питання спільної учбової діяльності, в процесі котрої відбувається поступове нарощування функцій учнів в усіх ланках діяльності, забезпечуючи таким чином учню більш активну позицію в навчанні.

Як показує досвід, завдяки спеціальній організації колективної учбової діяльності в групі із трьох та більше чоловік, учні отримують можливість багаторазово включати новий мовний матеріал у свої висловлювання, трансформувати та комбінувати їх з раніше засвоєним. У ході активної співпраці з іншими членами групи за їх допомоги та підтримки, а також при

цілеспрямованому керуванні з боку вчителя збільшується швидкість навички говоріння та інтенсивність отримання іншомовного досвіду, більш впевнене та безпомилкове виконання мовних дій.

Цікавий з цієї точки зору досвід Є. А. Іващик по організації спільної учбової діяльності при виконанні домашніх завдань. Автор пропонує таку методику спільного виконання завдань:

1) домашня спільна учбова робота організується як співпраця учнів та вчителя, направлена на виконання домашнього завдання; вчитель – не керівник, а учасник;

2) спільна діяльність школярів під керівництвом учня ведучого (це учень з високим рівнем навчання, проявляє інтерес до предмета та готовий допомогти однокласникам);

3) групова діяльність відбувається без призначення офіційного керівника; планування спільної діяльності виконують самі учні.

Пропонується така структура заняття:

1) вступна частина: визначення цілі спільної діяльності, інструктаж про послідовність вирішення задачі;

2) спільна учбова діяльність;

3) заключна частина: колективне обговорення результатів виконання завдання.

Звичайне завдання з підручника: прочитайте текст та виконайте наступні завдання Іващик замінює таким варіантом. Прочитайте текст, складіть разом на його основі усний журнал та прокоментуйте його сторінки. Порівняйте по змісту ваш усний журнал з результатом роботи іншої групи.

Учням пропонують такі завдання:

1) індивідуальна робота по пошуку слів у словнику (роботу можна обмежити певним часом).

2) парна робота по читанню текста з ціллю розуміння його змісту;

3) фронтальна робота по складанню заголовків до абзаци тексту;

4) парна робота по складанню змісту однієї зі сторінок усного журналу (робляться робочі записи);

5) колективна робота по складанню спільного варіанту журналу в процесі усного коментування парами учнів його сторінок.

Крім того, можливе використання проектного навчання, в рамках якого відбувається спільна учбова діяльність, самостійний перенос знань та вмінь в нові ситуації. Проект як особлива форма організації комунікативно-пізнавальної діяльності – шкільна робота, що самостійно планується та реалізується учнями, в якій мовне спілкування інтегрується в інтелектуально-емоційний контекст іншої діяльності.

Від того, як визначається поняття “самостійна робота”, залежить її організація та проведення.

У даній статті самостійна робота розглядається саме як самостійна пізнавальна діяльність, котра включає не тільки дії по виконанню вправ різного типу, але і дії самостійного регулювання і керування учбовою діяльністю у цілому.

Перше, що слід робити вчителю при організації самостійної роботи, - виявити уявлення учня про самостійну роботу по оволодінню ІМ, визначити учбові дії, котрими володіє школяр, визначити його слабкі та сильні сторони та скласти індивідуальну програму самовдосконалення. Методи дослідження, що будуть тут застосовуватися – це анкетування, тестування, спостереження. Потім учні обов'язково знайомляться з результатами анкетування та тестування, котрі будуть вихідними даними для визначення цілей самостійної діяльності.

Якими ж учбовими вміннями повинен володіти учень, щоб успішно працювати самостійно?

Методисти виділяють різні вміння, серед яких: правильно організовувати режим роботи, виконувати письмові домашні завдання, працювати з підручником та словниками; вміння працювати над новим звуком, над інтонацією, самостійно поповнювати словниковий запас, бути бажаним мовним партнером, працювати над новим граматичним явищем в школі і дома, над розвитком діалогічної та монологічної мови, над читанням.

Але якщо ми розглядаємо самостійну роботу як діяльність,

то окрім зазначених вище вмінь учні також мають уміти мотивувати свою діяльність, планувати її, визначати цілі, зміст, вибирати учбові дії, намічати раціональну послідовність своїх дій, здійснювати самоконтроль та самооцінку.

Подальшу роботу слід проводити після того, як школяр навчився усвідомлювати свої дії та учбову діяльність у цілому, а потім вчити його визначати цілі, усвідомлювати мотиви своїх дій. На старшому етапі навчання у процесі оволодіння ІМ можна рекомендувати учню вести щоденник вивчення ІМ: 1) date, 2) topic, 3) aspect, 4) activities, 5) difficulties, 6) ways out of problem. Він заповнюється при підготовці до занять на протязі усього процесу навчання і допомагає школяреві усвідомити власну учбову діяльність, привчає самостійно визначати цілі та знаходити шляхи їх досягнення. Відмічаючи у щоденнику свої труднощі, учень таким чином конкретизує їх, тим самим полегшуючи роботу.

Визначивши проблему, учень спочатку під керівництвом вчителя, потім самостійно, починає шукати шляхи її вирішення, способи дій, які б допомогли досягнути бажаного результату.

В подальшому робота вчителя полягає у тому, щоб знайомити учнів з раціональними прийомами і навчати їх спеціальним учбовим діям (при роботі над лексичним, граматичним, фонетичним матеріалом; при удосконаленні вмінь здійснювати усі види мовної діяльності), так і загальним учбовим вмінням.

Збагачення раціональними прийомами самостійної діяльності можливо здійснювати шляхом дискусії, обміну досвідом, котрим учні уже володіють, з наступним складанням пам'ятки. Можна дотримуватися такої послідовності роботи з нею:

- 1) пред'явлення пам'ятки;
- 2) організація засвоєння її змісту;
- 3) контроль за засвоєнням операційної частини;
- 4) організація виконання ряду вправ, націлених на засвоєння даного способу дії;
- 5) самостійне виконання школярами подібних вправ

б) нових умовах.

Для формування учбових самостійних дій, вмінь потрібно пояснювати зміст учбових дій (доводячи до учнів у вигляді готового знання або проблемним шляхом). Для їх засвоєння організувати відпрацювання цих дій і контроль їх засвоєння.

Учбовими діями є дії з мовним матеріалом і власні комунікативні дії, такі як трансформування, структурування, заміна за аналогією, перестановка т.д. До комунікативних дій відносяться: побудова висловлювання, вираз певного впливу на партнера спілкування та деякі інші.

До учбово-предметних дій відносять і аспектні дії (лексичні, граматичні, фонетичні) з матеріалом, що вивчається. Це перш за все, оформлення самої думки, використання або оперування мовними засобами. Якщо учень не володіє прийомами виконання учбової діяльності, то це і є частою причиною невміння виконати завдання, що пропонується.

Вмінню працювати у групі передують самостійна індивідуальна робота, так як кожен учень використовує джерело інформації в залежності від своїх потреб та можливостей, для того, щоб прийти до бажаного результату. Для цього доцільно складання індивідуальних програм самовдосконалювання, що дозволяє обирати той чи інший конкретний шлях та темп роботи в залежності від індивідуальних особливостей та можливостей учня.

В процесі роботи в групі часто постає завдання, що має комунікативну направленість, перш за все, складання діалогів чи полілогів. Саме завдання даного виду і представляють найбільшу складність для учнів. Але ж складання та заучування діалогів не досягають мети вільного володіння мовою.

У цьому зв'язку хотілось би звернути увагу на необхідність орієнтувати учнів на володіння мовними структурами на рівні полілогу на запропоновану, а також на близьку їй тему.

У нашій практиці загальноосвітньої школи перед навчанням власне діалогічній мові відбувається велика попередня робота зі словами по темі, тренувальні вправи, заучування готових мовних структур, мовних штампів,

фрагментів цілих діалогів.

Перший етап включає звичайне ознайомлення з текстами, читання, тренувальну роботу зі словами, активізацію мовних структур. Роботу по розділу 1 та 4 по темі "Telephone Conversations" підручника В.М. Плахотника теж доцільно розділити на послідовні етапи. Варто запропонувати учням заучити готові структури для подальшого використання у діалогах. Наприклад,

- Hello! N.N. is speaking.
- I'd like to speak to ...
- What are you doing?
- Can I speak to...?
- Who is calling?
- I am sorry, I have the wrong number.

Разом з цим, необхідне засвоєння лексичних одиниць та словосполучень по темі:

- to speak over the telephone;
- to pick up the receiver;
- to dial the number;
- to telephone a friend;
- to wait for the signal;
- a buzzer;
- a dial

Далі пропонуємо учням використовувати учбовий матеріал в своїй мові.

Зауважимо, чим більше видів роботи над мовними структурами, новими словами запропонує учень, тим краще буде вирішуватися задача по навчанню школярів іноземній мові.

Приведемо деякі прийоми такої роботи:

- переклад: English-Russian, Russian-English, English-Russian-English;
- робота над питаннями;
- повторення почутого "shadowing";
- репетиція (учням дається змога дати декілька відповідей на одне і теж питання);
- використання ситуативних карток (бажано і

малюнками та лексичними структурами), стимулюючих використання учбового матеріалу при відповідях: “сніговий шар” (повторення попередніх висловлювань з додаванням нових);

- гри, наприклад, типу “Х-У”. Учніям даються дві картки: одному – картку “Х”, іншому – “У”. У школяра “Х” є роль 1, але нема ролі 2. І навпаки. Ведучи бесіду по картках, учні закріплюють розмовні структури.

Після обробки лексичного матеріалу переходимо до другого етапу роботи з діалогами. На базі вивченого матеріалу учням пропонується конструювати нові речення, речення при складанні плану свого висловлювання. Згідно до задумки авторів підручника після вивчення теми учні повинні вміти: запросити до телефону, відповісти на дзвінок, передати прохання т.д.

- Hello, May I speak to Mr...?
- Mr... is not at the moment. Who is calling?
- Mr. Shevchenko. When can I hear him?
- He will be in one hour.
- Thank you.

Після знайомства з такими і подібними зразками учням доцільно запропонувати учням реалізовувати учбовий матеріал у конкретних ситуаціях. Таким чином, переходимо до головного етапу складання діалогів згідно до запропонованої ситуації. Приклади ситуацій можуть бути різноманітними, а головне, максимально наближені до життєвих ситуацій.

Ситуація 1. Ви телефонуєте другу. Його нема вдома. Вам пропонують передати прохання. Що ви будете відповідати?

Ситуація 2. Ви телефонуєте в установу. Попадаєте на автовідповідач. Сформулюйте своє прохання.

Ситуація 3. Вам телефонують знайомі. Вони хочуть до нас зайти, але ви поспішаєте і вже виходите з дому. Як відповісти?

Володіння розмовною мовою досягається шляхом практичних тренувань в мовному спілкуванні, в комунікативній діяльності. Усі запропоновані ситуації розігруються у парах. Важливо, щоб школярі у подальшому могли не тільки зрозуміти партнера-співрозмовника, але і підтримати розмову.

Таким чином, приходимо до висновку, що для успішного рішення продуктивних задач, дії учня повинні носити особистісне значення, учня потрібно навчати регулювати свої дії, аналізувати власну діяльність. Готовність до самостійної роботи визначається сформованістю психологічного, комунікативного та методологічного компонентів. Для якнайбільш вдалого формування готовності школярів до самостійного вивчення та опанування іноземною мовою використовується робота у групах, яка сприяє тривалому запам'ятовуванню та швидкій орієнтації у життєвих ситуаціях, що і є найголовнішою прерогативою у вмінні спілкуватися іноземною мовою.